

Ks. prof. dr hab. Lucjan Świto
Katedra Filozofii i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Darii Michałowskiej
pt. „Wpływ zaburzeń seksualnych na możliwość zawarcia małżeństwa kanonicznego”,
napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Leszka Adamowicza, prof. KUL**

W odpowiedzi na pismo Pana dra hab. Andrzeja Herberta, prof. KUL, Dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie z dnia 2 lipca 2024 r., które powiadamia o uchwale Rady Instytutu Prawa Kanonicznego z dnia 24 czerwca 2024 r. powołującej mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr lic. Darii Michałowskiej pt. „Wpływ zaburzeń seksualnych na możliwość zawarcia małżeństwa kanonicznego”, przedkładam wymaganą przepisami prawa recenzję dotyczącą rozprawy kandydata do stopnia naukowego doktora.

Recenzja została sporządzona zgodnie z wymaganiami podanymi w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003, nr 65, poz. 595 ze zm.) w związku z art. 179 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1669), które zwracają uwagę przede wszystkim na to: 1) czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, 2) czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie, 3) czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora.

Treść recenzji obejmuje – poza niniejszym wstępem – wskazanie podstawy faktycznej, uwagi do przedmiotu i problemu badawczego, wykorzystanej literatury i zastosowanej metody badawczej, struktury i treści pracy, oraz zawiera wniosek końcowy i konkluzję.

Podstawa faktyczna recenzji

Recenzja została sporządzona w oparciu o rozprawę doktorską, która ma postać maszynopisu zatytułowanego „Wpływ zaburzeń seksualnych na możliwość zawarcia małżeństwa kanonicznego”, liczy 265 stron i składa się ze strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz streszczeń w języku polskim i angielskim.

Przedmiot i problem badawczy

Na pierwszy rzut oka teza badawcza, którą postawiła Doktorantka w przedłożonej dysertacji, może wydawać się oczywista. Sprowadza się ona bowiem do dwóch dość jasno wyrażonych stwierdzeń, niekwestionowanych w doktrynie kanonistycznej od wielu lat, a mianowicie: 1) że zaburzenia seksualne obecne w momencie wyrażania zgody małżeńskiej mogą mieć istotny wpływ na możliwość zawarcia małżeństwa kanonicznego i 2) że zaburzenia te mogą stanowić podstawę do stwierdzenia nieważności małżeństwa, ponieważ wpływają na zdolność do realizacji istotnych obowiązków małżeńskich oraz na pełne zrozumienie i akceptację natury małżeńskiej. Poprzestając tylko na powyższej tezie można by powiedzieć, że praca nic nowego nie prezentuje.

To wrażenie zmienia się jednak zasadniczo, gdy spojrzymy na hipotezy badawcze, które sformułowała Doktorantka. One bowiem, wyrażone w pytaniach sformułowanych w sposób interdyscyplinarny sprawiają, że podjęty temat jawi się jako nowatorski i aktualny. Ma on znaczenie dla nauki prawa kanonicznego, i to zarówno dla osób zajmujących się problematyką małżeńską w praktyce orzeczniczej, jak i dla tych, którzy eksplorują tę dziedzinę *stricto* naukowo.

Hipotezy badawcze, które sformułowała Doktorantka, sprowadzają się do następujących pytań szczegółowych: Jakże konkretnie zaburzenia seksualne mogą wpływać na zdolność do zawarcia małżeństwa oraz dlaczego? Czy kanoniczne badanie przedmałżeńskie jest pomocne w zweryfikowaniu zdolności osoby doświadczającej zaburzenia seksualnego do zawarcia małżeństwa, a jeżeli tak to czy jest ono wystarczające? Czy rola rodziców w wychowaniu potomstwa do seksualności ma znaczenie dla przyszłej zdolności do zawarcia ważnego małżeństwa dzieci, a jeżeli tak to jakie? Czy – a jeżeli tak, to jakie – etapy rozwoju psychoseksualnego wpływają na zdolność do wyrażenia zgody małżeńskiej? Czy zastosowanie interdyscyplinarnego podejścia (prawo kanoniczne, seksuologia, psychologia, medycyna) w

analizie zaburzeń seksualnych jest ważne z punktu widzenia kościelnego prawa małżeńskiego, a jeżeli tak to, dlaczego? Czy nozologia zastosowana w ICD-11 dotycząca zaburzeń seksualnych stanowi wyłączny zestaw kryteriów do oceny biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a jeżeli nie to, dlaczego? Czy zaburzenia na tle seksualnym wpływają na niemożność wypełnienia obowiązków małżeńskich – jeżeli tak to, dlaczego, a jeżeli nie to, dlaczego? Czy zaburzenia na tle seksualnym determinują brak możliwości zawarcia małżeństwa lub stanowią o jego nieważności – jeżeli tak to, dlaczego, a jeżeli nie to, dlaczego?

Dokonany przez Doktorantkę wybór tematu rozprawy doktorskiej należy więc uznać za trafny i aktualny, a postawione pytania badawcze za ważne i interesujące. Obejmują one nie tylko obszar prawa kanonicznego, ale również dziedzinę seksuologii klinicznej, psychologii oraz medycyny. Postawione pytania dotyczą trudnego i problematycznego zagadnienia związanego z zaburzeniami seksualnymi i ich wpływem na konsens małżeński. Doktorantka sięgnęła więc po temat ambitny i oryginalny, mający walor praktyczny, właściwy dla pracy doktorskiej. Wprawdzie lektura dysertacji może rodzić pewne wątpliwości co do tego, czy przedmiot badawczy nie został nakreślony nazbyt szeroko i czy tak rozległe spektrum analiz nie skutkowało ostatecznie dość powierzchownymi konkluzjami, niemniej jednak podkreślić należy, że praca ta jako jedna z pierwszych zawiera kompleksową prezentację zaburzeń seksualnych w optyce konsensu małżeńskiego i ich skutków kanoniczno-prawnych.

Bibliografia i metoda badawcza

Praca została oparta na wystarczającym materialnie źródłowym, obejmującym kodeksy prawa kanonicznego z 1917, z 1990 i z 1983 roku, kodeks karny z 1997 roku, dokumenty Soboru Watykańskiego II, dokumenty Konferencji Episkopatu Polski, a także klasyfikatory zaburzeń psychicznych, czyli diagnostyczny i statystyczny podręcznik zaburzeń psychicznych (DSM-IV i DSN-V) oraz międzynarodową statystyczną klasyfikacją chorób i problemów zdrowotnych (ICD-10 i ICD-11). Wystarczająca jest również przeprowadzona i wykorzystana kwerenda bibliograficzna obejmująca głównie opracowania z zakresu prawa kanonicznego, psychologii, seksuologii klinicznej i medycyny. Pozycje uwzględnione w bibliografii mają swoje odzwierciedlenie w treści pracy i przypisach.

W swoich badaniach Doktorantka posłużyła się metodami adekwatnymi do celu, który zamierzała osiągnąć, przede wszystkim metodą dogmatyczno-prawną (do analizy regulacji prawnych), psychologiczną (do opisu zaburzeń psychicznych) i komparatystyczną (do

porównania różnych klasyfikatorów zaburzeń psychicznych). Przyjęte metody nie budzą zastrzeżeń.

Struktura i treść pracy

Struktura rozprawy doktorskiej jest zasadniczo logiczna i spójna. Doktorantka swoje badania poprzedziła wstępem, który zawiera wszystkie konieczne przy tego rodzaju pracach elementy. W tej części Doktorantka wprowadziła czytelnika w problematykę będącą przedmiotem refleksji naukowej, określiła jej cel stawiając pytania szczegółowe, wskazała na wykorzystane źródła i literaturę przedmiotu, zarysowała strukturę pracy, a także wyjaśniła zastosowane metody badawcze.

Główny korpus pracy składa się z trzech powiązanych ze sobą rozdziałów, których treść nawiązuje do tematu określonego w tytule. Najobszerniejszy jest rozdział trzeci, który liczy tyle stron (108), co dwa rozdziały poprzedzające wzięte razem (43+65=108).

W rozdziale pierwszym pt. „Rozwój i znaczenie seksualności człowieka”, Doktorantka w oparciu o wybraną literaturę z psychologii, seksuologii i medycyny (Z. Freud, O. Kernberg, E. Erikson, M. Seligman, D. Rosenhan, E. Walker, J. Bowlby, M. Ainsworth) omówiła rozwój seksualności człowieka od okresu prenatalnego do późnej dorosłości. Uwzględniła przy tym aspekty biologiczne, psychospołeczne, duchowe i religijne. W ten sposób prezentując kryteria charakteryzujące granice normy zdrowego i dojrzałego funkcjonowania człowieka, przygotowała grunt do ukazania jego zaburzeń seksualnych. Podkreśliła, że seksualność jest integralną częścią życia człowieka, a jego psychoseksualny rozwój ma charakter dynamiczny, w którym istotną rolę pełnią rodzice. Zwróciła uwagę, że okres rozwoju prenatalnego jest najbardziej istotny i dynamiczny w perspektywie całego życia człowieka. Wskazała również, że doświadczenia z dzieciństwa mają kluczowe znaczenie dla późniejszego przeżywania przez człowieka swojej seksualności i podejmowania przez niego aktywności seksualnej.

W rozdziale drugim pt. „Prawne i teologiczne aspekty małżeństwa kanonicznego związane z seksualnością człowieka” Doktorantka zaprezentowała normy kanonicznego prawa małżeńskiego, które odnoszą się do seksualności człowieka. Dokonała więc analizy przeszkody impotencji (kan. 1084 KPK) oraz dyspensy od małżeństwa zawartego i niedopełnionego (kan. 1142 KPK), a także przeprowadziła analizę następujących wad zgody małżeńskiej: braku wystarczającego używania rozumu (kan. 1095 n. 1 KPK), poważnego braku rozeznania oceniającego co do praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych (kan. 1095 n. 2 KPK), niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków

mażeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095 n. 3 KPK), błędu co do jedności, nierozzerwalności albo sakramentalnej godności małżeństwa determinującego wolę (kan. 1099 KPK), symulacji całkowitej i częściowej (kan. 1101 § 2 KPK), błędu co do osoby lub co do przymiotu osoby (kan. 1097 KPK), podstępного wprowadzenia w błąd (kan. 1098 KPK), warunkowego zawarcie małżeństwa (kan. 1102 KPK), przymusu i bojaźni (kan. 1103 KPK).

W rozdziale trzecim pt. „Zaburzenia na tle seksualnym i ich znaczenie prawno-kanoniczne” Doktorantka na podstawie przede wszystkim Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD-11) omówiła zaburzenia seksualne, które mogą mieć wpływ na nieważność zawieranego małżeństwa kanonicznego. Zostały one pogrupowane w następujących kategoriach: stany związane ze zdrowiem psychicznym, zaburzenia parafiliczne oraz zaburzenia związane z kompulsywnymi zachowaniami seksualnymi. Spośród stanów związanych ze zdrowiem psychicznym Doktorantka wskazała: obniżenie pożądania seksualnego, zaburzenia podniecenia seksualnego u kobiet i mężczyzn, zaburzenia orgazmu, zaburzenia wytrysku, zaburzenia związane z bólem podczas aktywności seksualnej, czynniki etiologiczne dysfunkcji seksualnych oraz niezgodność płciową. Spośród zaburzeń parafilicznych Doktorantka podkreśliła: zaburzenie ekshibicjonistyczne, zaburzenie wojeryzmu, zaburzenie pedofilne, zaburzenie związane z sadyzmem z użyciem przymusu, zaburzenie frotteurystyczne oraz inne, jak np. akrotomofilia, asfiksjozofilia, woraezofilia, hybristozofilia. Doktorantka scharakteryzowała również zjawisko homoseksualizmu, biseksualizmu oraz uzależnienie od pornografii.

Całość pracy zamyka zakończenie, w którym Doktorantka potwierdziła przyjętą we wstępie tezę badawczą, iż zaburzenia seksualne obecne w momencie wyrażania zgody małżeńskiej mogą mieć istotny wpływ na możliwość zawarcia małżeństwa kanonicznego, a jeżeli zostało już zawarte, mogą stanowić podstawę do stwierdzenia jego nieważności, ponieważ wpływają na zdolność do realizacji istotnych obowiązków małżeńskich oraz na pełne zrozumienie i akceptację natury małżeństwa. Doktorantka w zakończeniu zestawiała również najważniejsze wnioski na postawione hipotezy badawcze.

Wniosek końcowy

W świetle przeprowadzonej analizy i oceny rozprawy doktorskiej mgr lic. Darii Michałowskiej w kontekście przewidzianych prawem kryteriów wymagających spełnienia dla uzyskania stopnia naukowego doktora, należy stwierdzić, że kryteria te zostały spełnione. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie istotnego

problemu naukowego. Analiza zawarta w pracy dowodzi pogłębionej ogólnej wiedzy teoretycznej Doktorantki w zakresie nauki prawa kanonicznego, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej. Doktorantka dokonała w oparciu o najnowsze klasyfikatory zaburzeń psychicznych, to jest ICD-10 i ICD-11 oraz DSM-IV i DSN-V, analizy zaburzeń seksualnych, które mogą mieć wpływ na ważność małżeństwa kanonicznego. Podkreślić należy, że praca ma charakter interdyscyplinarny, obejmujący nie tylko obszar prawa kanonicznego, ale również dziedzinę seksuologii klinicznej, psychologii oraz medycyny.

Odnosząc się do struktury pracy wskazać należy, iż w jednej z konkluzji Doktorantka wskazała, że w sprawach o nieważność małżeństwa przypadek skrajnie zaawansowanego zaburzenia pedofilnego należy rozpatrywać w kontekście kan. 1095 n. 1 KPK, tzn. braku wystarczającego używania rozumu. Zdaniem Doktorantki takie zaburzenie wskazuje na głębszą i bardziej fundamentalną niezdolność używania rozumu, ponieważ osoba nie jest w stanie połączyć swoich działań z ich rzeczywistymi konsekwencjami i często działa jakby była odurzona, w amoku, nie mająca kontroli nad swoim intelektem, nie mająca kontaktu z rzeczywistością (s. 213). Z powyższą konkluzją trudno zgodzić się bez zastrzeżeń. Po pierwsze dlatego, że stawiając wskazaną tezę, Doktorantka nie wyjaśnia bliżej, co rozumie pod pojęciem przypadku „skrajnie zaawansowanego zaburzenia pedofilnego” oraz nie wskazuje (choćby w przybliżeniu), co różni pedofilne zaburzenia skrajnie zaawansowane od takich, które są zaawansowane nieskrajnie. Operując wskazanym pojęciem wartościującym Doktorantka zdaje się sugerować, że wszelkie inne zaburzenia pedofilne nie wywołują skutku, o którym mowa w kan. 1095 n. 1 KPK – co byłoby tezą nader uproszczoną, a tym samym i wysoce dyskusyjną. Po drugie, z lektury rozdziału trzeciego nie sposób wywnioskować, z jakich względów jedynie skrajne zaburzenie pedofilne należy rozpatrywać w kontekście kan. 1095 n. 1 KPK? Czy inne zaburzenia seksualne – jeśli stopień ich zaawansowania również sięga poziomu „skrajnego” – nie powodują, iż osoba nimi dotknięta nie traci kontroli nad swoją sferą intelektualno-wolitywną i nie działa „jakby była odurzona, w amoku”?

Niezależnie od powyższego, wśród uwag do dyskusji, które wprawdzie w niczym nie umniejszają wartości pracy, jednak ze względów metodologicznych warto są odnotowania, wymienić można również następujące:

- 1) Doktorantka wyraziła tezę, iż: „Jeśli wiadomym jest, że pewna okoliczność, która spowodowała niedopełnienie małżeństwa, doprowadziła do jego nieważności, wówczas zamiast dyspensy papieskiej należy złożyć pozew o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Udzielanie dyspensy od małżeństwa, które i tak jest nieważne, wydaje się niezasadne” (s. 118). Jak Doktorantka pogodzi powyższą tezę o bezzasadności udzielania dyspensy od

małżeństwa niedopełnionego, które może być nieważnie zawarte, z normą kan. 1678 § 4 KPK, który wprost stanowi: „Ilekroć podczas instrukcji sprawy [o stwierdzenie nieważności małżeństwa] zrodzi się bardzo prawdopodobne podejrzenie, że nie doszło do dopełnienia małżeństwa, sąd, po wysłuchaniu stron, może zawiesić sprawę o nieważność, uzupełnić instrukcję do dyspensy *super rato*, a następnie przesłać akta do Stolicy Apostolskiej wraz z prośbą jednego lub obydwójga małżonków o dyspensę oraz z wnioskiem sądu i biskupa”?

- 2) Doktorantka słusznie stwierdziła: „Prawo kanoniczne wymaga, aby nupturienti byli zdolni do podejmowania istotnych obowiązków małżeńskich, w tym pożycia małżeńskiego, które stanowi nieodłączny element małżeństwa. W związku z tym, ocena istnienia zaburzeń seksualnych i ich wpływu na przyszłe małżeństwo jest niezbędnym elementem badania przedślubnego. Zaburzenia na tle seksualnym mogą determinować brak możliwości zawarcia małżeństwa lub stanowić podstawę do jego nieważności” (s. 234). W związku z powyższym, czy po rozpoznaniu jakiegoś zaburzenia seksualnego można zakazać nupturientom zawarcie małżeństwa? Zaburzenia psychoseksualne (oprócz impotencji) nie stanowią przecież przeszkody małżeńskiej, co więc z naturalnym prawem człowieka do małżeństwa (*ius connubium*)? Czy Doktorantka może zaproponować jakieś rozwiązanie w tej kwestii?
- 3) Czy na podstawie poniżej wymienionych przykładów i konkluzji Doktorantka uważa, że nupturienti powinni przed ślubem ze sobą współżyć seksualnie: „Przykład postawionego warunku może odnosić się do sytuacji, w której nupturienti podejrzewają możliwość wystąpienia u jednej ze stron zaburzenia obniżonego pożądania seksualnego, jedna z nich ma bardzo wysokie potrzeby seksualne czego jest świadoma i wyraża to, a jednocześnie narzeczeni nie chcą weryfikować faktu wystąpienia zaburzenia poprzez podjęcie współżycia seksualnego przed ślubem i decydują się na brak realizacji popędu. Osoba z wysokimi potrzebami może postawić warunek dotyczący tej materii warunkując małżeństwo wystąpieniem zaburzenia obniżonego popędu seksualnego, które może mieć znaczący wpływ na obniżenie częstotliwości podejmowanego pożycia małżeńskiego (s. 114)”; „Małżonkowie praktykujący czystość przed ślubem mogą mieć trudności z wcześniejszym rozpoznaniem tych problemów, stąd istnieje realna uciążliwość w wykryciu tego problemu [zaburzenia obniżonego pożądania seksualnego] na etapie badania przedślubnego. [...] Nupturienti żyjący w zgodzie z nauką katolicką mogą mieć trudności w rozpoznaniu zaburzenia popędu seksualnego przed zawarciem małżeństwa” (s. 228)?

Pod kątem ewentualnego wydania pracy drukiem można również wskazać następujące błędy omyłkowe i niedopowiedzenia, które należałoby poprawić i uzupełnić:

- 1) Doktorantka dwukrotnie cytuje niewłaściwą normę prawną dotyczącą przeszkody impotencji: zamiast „kan. 1084” jest „kan. 1083” (s. 72-73).
- 2) Symulacja zgody małżeńskiej może zaistnieć, jeśli strona wykluczy jeden z istotnych elementów lub przymiotów małżeńskich przed lub w trakcie wyrażania konsensu, a nie po jego formalnym złożeniu. Tymczasem Doktorantka napisała: „W kontekście prawnym konsens małżeński powinien być wyrazem autentycznej woli wejścia w związek obejmujący wszystkie jego przymioty m.in. wierność, monogamiczność i nierozzerwalność. Wykluczenie któregośkolwiek z tych elementów przez jedną ze stron w trakcie wyrażania konsensu (czy to przed, czy po jego formalnym złożeniu) stanowi naruszenie zasad małżeństwa i jest formą symulacji” (s. 108).
- 3) Czy nie do relacji „narzeczeńskiej”, a nie „małżeńskiej” odnosi się poniższe zdanie: „Kluczowe jest zbadanie intensywności zaburzenia oraz jego wpływu na konkretną relację małżeńską. Dzięki temu możliwe jest uniknięcie sytuacji, w której jedno z narzeczonych jest z premedytacją wprowadzane w błąd lub nie zdaje sobie sprawy z powagi sytuacji” (s. 226)?
- 4) Podobnie w poniższym zdaniu chodzi chyba o „niepłodność” a nie „płodność”: „Wprowadzenie w błąd może przybrać różne formy, takie jak fałszywe oświadczenia, ukrywanie istotnych informacji lub innych okoliczności, które, gdyby były znane drugiej stronie, znacząco wpłynęłyby na zmianę decyzji o zawarciu małżeństwa. Przykładem takich okoliczności są długi finansowe, płodność, posiadanie potomstwa z wcześniejszego związku, popełnione w przeszłości przestępstwa, orientacja seksualna czy też inne znaczące aspekty jej osobowości czy zachowania” (s. 113)?
- 5) Doktorantka posługuje się skrótem „leki z grupy SSRI” (s. 226), którego nie rozwija ani nie umieszcza w wykazie skrótów.
- 6) Może należałoby wyjaśnić, co znaczy postać „pozytywna” lub „negatywna” wykluczenia nierozzerwalności małżeńskiej w następującym stwierdzeniu: „różne formy symulacji zgody małżeńskiej, które mogą przybierać postać pozytywną lub negatywną” (s. 109)?
- 7) Czy w związku ze stwierdzeniem „[...] *bonum prolis* stanowi nie tylko dobro małżeństwa, ale także jego cel. Zrodzenie i wychowanie potomstwa to kluczowe elementy małżeństwa” (s. 109) Doktorantka dostrzega różnicę pomiędzy „*bonum prolis*”, „kluczowe elementy małżeństwa”, a „zrodzenie i wychowanie potomstwa”?

Konkluzja

Przedstawiona do oceny w przewodzie doktorskim praca mgr lic. Darii Michałowskiej pt. „Wpływ zaburzeń seksualnych na możliwość zawarcia małżeństwa kanonicznego”, stanowi interesujący przyczynek do dalszych badań w dziedzinie szeroko pojętego kościelnego prawa małżeńskiego. To, iż Doktorantka przedmiotem swoich analiz uczyniła wskazane zagadnienie tytułowe zasługuje na podkreślenie, gdyż problematyka ta, mimo, iż występuje w praktyce trybunałów kościelnych, wciąż pozostaje materią nie do końca odkrytą pod względem naukowym, a przez to rodzącą poważne trudności interpretacyjne. Doktorantka w swojej dysertacji podjęła się analizy zagadnienia nietatwego, właściwego dla pracy doktorskiej. Z zadania tego wywiązała się w sposób należyty i wniosku tego w niczym nie zmieniają uwagi krytyczne zawarte w treści tej recenzji, które w istocie swej mają charakter głównie polemiczny. Dokonując analiz zakreślonych tytułem dysertacji Doktorantka wykazała się umiejętnością postawienia oryginalnego problemu naukowego, dostosowania do jego rozwiązania logicznej konstrukcji, a także konsekwencją badawczą.

Biorąc więc pod uwagę, iż przedstawiona do recenzji dysertacja spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawie doktorskiej wymienione na wstępie, **stawiam pozytywny wniosek** do Rady Instytutu Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie mgr lic. Darii Michałowskiej do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Olsztyn, dnia 10 sierpnia 2024 r.



ks. prof. dr hab. Lucjan Świto